

ZEMLJE „PERIFERIJE“ U BOLONJSKOM PROCESU

Doc. dr Lepa Babić

Poslovni fakultet u Beogradu,
Univerzitet Singidunum
Danijelova 32, Beograd
Telefon: +381 63 553 515
Fax: +381 11 3093 206
e-mail: lbabic@singidunum.ac.rs

Doc. dr Boris Kordić

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u
Beogradu
Gospodara Vučića 50, Beograd
Telefon: +381 63 8898 227
e-mail: kordic_b@yahoo.com

Sažetak

Bolonjski proces je osmišljen kao oblik standardizacije akademskog obrazovnog sistema kojim bi se olakšalo kretanje studenata i profesora u zajedničkom akademskom prostoru EU. Unapređeno kretanje i komunikacija u akademskoj mreži bi trebala da pomogne razvoju nauke i širenju znanja kako bi se evropski akademski prostor učinio najkonkurentnijim u svetu. Trenutno je činjenica da se u svetskim razmerama razlikuju „centar“ i „periferija“. Centar predstavljaju razvijene zemlje engleskog govornog područja koje, putem uticajnih naučnih časopisa, određuju vrstu, oblik i tematiku radova koji se objavljuju. Moguće je da Bolonjski proces putem razmene studenata i profesora u višejezičkoj evropskoj sredini doprinese smanjenju hegemonije engleskog jezika, ublaži razlike između centra i periferije i obogati istraživačke projekte doprinosima iz manjih akademskih zajednica. Srbija pripada zemljama periferije i njena mogućnost za napredovanje leži, pored ostalog, u saradnji sa ostalim akademskim i naučno-istraživačkim centrima evrope.

Ključne reči: Bolonjski proces, akademska mreža, izdavaštvo, engleski jezik, internalizacija,

Abstract

Bologna process is designed as a form of standardization of academic education system which would facilitate movement of students and professors in the joint academic area of EU. Enhanced mobility and communication in academic network should help the development of science and dissemination of knowledge in order to make European academic environment competitive in the world. Currently, the fact is that we could differentiate "center" and "periphery" worldwide. Center is represented by wealthy English-speaking countries, which, through the influential scientific journal, determine the type, shape and theme of articles to be published. It is possible that the Bologna process, through the exchange of students and teachers in multilingual european environment, contributes to reducing the hegemony of English, mitigate differences between center and periphery, and enrich the research projects by contributions from smaller academic communities. Serbia belongs to the countries of the periphery and its ability to progress lies, inter alia, in cooperation with other academic and scientific research centers in Europe.

Key words: Bologna process, academic network, publishing, English language, internalization

1. UVOD

Globalizam i neoliberalizam su, kao procesi u svetskoj ekonomiji, uticali na promene u oblasti visokog obrazovanja. Univerzitetski centri su se pretvorili u ustanove koje teže internacionalizaciji i podizanju kompetentnosti radi opstajanja na svetskom tržištu znanja. Neki autori govore o pojavi akademskog kapitalizma [1, 2.]. Uvedeni su sistemi kvaliteta koji zahtevaju od univerziteta da prođu proces akreditacije kako bi se pojavili na tržištu znanja kao relevantan faktor.

Razvijene zemlje sveta predstavljaju najjače svetske ekonomske sile. Njihova ekonomija se zasniva na znanju i stoga su razvijene zemlje sveta ujedno i zemlje se velikim ulaganjima u obrazovanje i nauku. U njima se nalaze najjači naučno-istraživački centri i najbolji univerzitetski centri. Studenti koji završe najjače univerzitete imaju zagarantovano zaposlenje u najkonkurentnijim organizacijama na svetskom tržištu.

Razvijene zemlje sveta predstavljaju „centar“ svetske akademske mreže, a ostale zemlje sveta su „periferija“. Centar diktira kriterijume na polju znanja i istraživanja. Engleski jezik je postao osnovni jezik komunikacije u međunarodnim akademskim okvirima. Posebno je njegova dominacija vidljiva u oblasti menadžmenta. To govori o snažnom uticaju globalizacije na procese razmene znanja i naučnih dostignuća. Najuticajniji naučni časopisi diktiraju istraživačke trendove, te način pisanja i objavljivanja radova. Akademski centri sa periferije mogu da prihvate kriterijume koje diktira centar ili da ostanu zatvoreni u svojim nacionalnim okvirima.

U ovom radu se osvrćemo na poziciju Srbije kao zemlje koja pripada periferiji u svetskoj akademskoj mreži i razmatramo da li bolonjski proces može da ublaži razliku između centra i periferije.

2. INTERNACIONALIZACIJA I HEGEMONIJA U AKADEMSKOJ MREŽI

2.1. Lisabonska strategija i Bolonjska deklaracija

Politika EU u oblasti obrazovanja je usko povezana sa idejom izgradnje „društva znanja“ u okviru kojeg se ljudi tokom svog života stalno obrazuju podižući nivo svoje kompetentnosti i znanja. U Lisabonu je 2000. doneta razvojna strategija EU, poznata kao Lisabonska strategija [3.]. U tom dokumentu je Evropski savet za cilj postavio da Evropa do 2010. postane najkonkurentnija i najdinamičnija svetska privreda zasnovana na znanju, sa boljim i kvalitetnijim radnim mestima i većom socijalnom kohezijom. Zaključci predsedništva sa Lisabonskog Evropskog Savetovanja održanog 23 i 24 marta 2000-te govore sledeće:

- sistem obrazovanja i obuke u Evropi mora se prilagoditi zahtevima „društva znanja“ i potrebi poboljšanja nivoa i kvaliteta zaposlenih; on obuhvata sve ljude u svim životnim razdobljima;

- postavljeni su konkretni ciljevi pred države članice među kojima izdvajamo značajno godišnje povećanje ulaganja u ljudske resurse i povećana razmena studenata i profesora.

Za realizaciju postavljenih ciljeva osmišljen je metod nazvan „otvoreni metod koordinacije“ kojim se zemlje članice EU ohrabruju za uzajamnu saradnju i razmenu iskustava. Kvalitet, kvantitet i usmerenje obrazovanja i istraživanja prema novim zahtevima postaju tačka ravnoteže između ekonomskog razvoja i konkurentnosti, s jedne, i stabilnosti, socijalne kohezije i ljudske bezbednosti s druge strane. U skladu sa ciljevima Lisabonske strategije, svaka zemlja treba da restrukturiira svoj obrazovni sistem.

U cilju ostvarivanja postavljenih zadataka u oblasti obrazovanja, u EU su pokrenuti različiti procesi od koji su, za visokoškolsko obrazovanje, najznačajniji Evropski proces istraživanja [4.] i Bolonjski proces formiranja Evropskog prostora visokog obrazovanja [5.].

Juna 1999. godine Vlade 29 evropskih zemalja su se udružile i potpisale akt kojim određuju osnovne principe reforme univerziteta - tzv. Bolonjsku deklaraciju. Ona kao glavne ciljeve postavlja:

- Razumljivost i uporedivost akademskih zvanja, uz primenu dodatka diplomi,
- Stvaranje sistema koji se zasniva na dva ciklusa studija (osnovno - BA i diplomsko - MA), a posle slede doktorske studije,
- Uspostavljanje sistema bodova uz primenu Evropskog sistema prenosa bodova (ECTS),
- Unapređenje mobilnosti i evropske saradnje u oblasti osiguranja kvaliteta,
- Unapređenje evropske dimenzije u visokom obrazovanju.

Ostvarenje ovih ciljeva treba da dovede do jedinstvenog Evropskog prostora visokog obrazovanja. Na sastanku u Bolonji je dogovoreno da se evropski ministri sastaju svake druge godine kako bi pratili i unapređivali Bolonjski proces. Na sastanku 19.maj 2001, koji se naziva Praški kominike je osnovana Grupa za praćenje Bolonjskog procesa u kojoj se danas nalazi svih 49 zemalja potpisnica Bolonjske deklaracije među kojima je i Srbija.

Lisabonska strategija i Bolonjska deklaracija predstavljaju dokumente koji usmeravaju proces internacionalizacije visokog školstva u kojem će isti kriterijumi važiti za sve.

2.2. Objavljivanje naučnih radova u uticajnim časopisima

Postoji veliki pritisak na univerzitetske profesore da objavljuju na engleskom jeziku u uticajnim naučnim časopisima [6.]. To je posebno izraženo kod profesora iz naučne oblasti menadžmenta [7.]. Skovan je poseban termin – geopolitika akademskog objavljivanja [8.] – kojim se označava prestiž i status koji se postiže objavljivanjem u uticajnim časopisima na engleskom jeziku. Stoga su se univerzitetski profesori iz periferije našli u veoma nezgodnoj poziciji koja se produbljuje materijalnim i ideološkim razlikama koje postoje između centra i periferije.

Materijalne teškoće periferije se ogledaju u dostupnosti resursa znanja kao što su elektronske baze podataka i Internet komunikacija. Međutim, materijalne teškoće se mogu prevazići. Ostaju jezičke teškoće koje nisu samo jezičke prirode. Univerzitetski profesori sa engleskog govornog područja pripadaju akademskoj zajednici koja ima svoje socio-kulturne specifičnosti. One se ogledaju u konvencijama koje upravljaju međusobnim odnosima, ponašanjem i socijalnim identitetima tipičnim za određene društvene krugove. Drugim rečima, da bi bili prihvaćeni profesori sa periferije se moraju uklopiti u socijalni identitet profesora menadžmenta koji diktira centar [9.]. Stoga se profesori sa periferije lako osećaju kao autsajderi ukoliko nisu prihvaćeni u krugovima centra.

Istraživanje sprovedeno među univerzitetskim profesorima pedagogije i psihologije u Mađarskoj, Slovačkoj, Španiji i Portugalu [10.] pokazuje da postoje dva trenda objavljivanja radova u časopisima. S jedne strane se objavljuje u uticajnim časopisima na engleskom jeziku zbog napredovanja u karijeri, a s druge strane se objavljuje u nacionalnim časopisima. Mnogo važniji rezultat studije pokazuje da su radovi objavljeni na engleskom jeziku u uticajnim časopisima oblikovani posrednicima koji utiču na krajnji proizvod. Reč je o urednicima, recenzentima, kolegama sa engleskog govornog područja koji utiču na konačni izgled teksta kako bi isti bio prihvaćen za objavljivanje.

Istraživanje profesora menadžmenta u visokom školstvu 14 perifernih zemalja uglavnom iz Evrope [11.] pokazuje da su svi aspekti akademskog rada, uključujući i istraživanja i predavanja, pod uticajem isključivo engleskog jezika. Lokalni kontekst njihovog rada se izbegava jer je nepoželjan za objavljivanje. Tako dolazi do prisilne internacionalizacije njihovog rada koji podrazumeva izbor određenih tema i sadržaja, kao i marginalizaciju oblika znanja koji nisu relevantni za centar.

2.3. Hegemonija engleskog jezika

Jezik je sredstvo koji se prenose znanja i oblikuje socijalni život ljudi. Visokoškolske ustanove koriste jezik kao osnovno sredstvo za prenošenje znanja. Na osnovu snažne povezanosti između jezika i znanja engleski jezik postaje dominantno sredstvo stvaranja i širenja znanja u savremenom svetu. To je posebno uočljivo u oblasti ekonomskih nauka i nauka menadžmenta. Stvara se pristup menadžmentu koji dolazi isključivo preko engleskog jezika. Nije ni čudo, jer se upotreba engleskog jezika širila sa komercijalnim poduhvatima iz Velike Britanije i SAD. Tako je engleski jezik postao nosilac poslovnih i ekonomskih znanja i kolonizator mentalnog prostora perifernih jezičkih grupa na osnovu lingvističkog imperijalizma [12.].

Engleski jezik je sredstvo širenja pretpostavki i vrednosti neoliberalnog pogleda na svet, a njegova upotreba onemogućava upliv vrednosti i teorija iz perifernih jezičkih sredina. Udružena snaga engleskog jezika sa poslovnim rečnikom i diskursom [13.] čini hegemoniju koja uobličava globalni svet i organizacije u njemu. Naučnici iz periferije mogu ponuditi svoje konceptualizacije i iskustva samo ako ih izraze engleskim jezikom i u skladu sa očekivanjima iz centra. U protivnom, njihove teorije nemaju značaja, a samim tim ni uticaja, na postojeći svetski korpus znanja iz ekonomije i menadžmenta.

2.4. Izgledi Srbije u Bolonjskom procesu formiranja Evropskog prostora visokog obrazovanja

Srbija je zemlja periferije u svetskoj akademskoj mreži. Da bi srpski univerzitetski profesori bili zapaženi na međunarodnom planu moraju objavljivati u uticajnim časopisima na engleskom jeziku. Istraživanja pokazuju da to važi i za razvijenije zemlje Evrope kao što je Španija [10.]. Proces internacionalizacije u visokom školstvu prati hegemonija engleskog jezika u mnogim naučnim oblastima, posebno menadžmentu. Na taj način se marginalizuju potencijalni naučni doprinosi sa periferije i obeshrabruju se originalni istraživački radovi u perifernim socio-kulturnim sredinama.

U procesu internacionalizacije akademske mreže Srbija teško može izbeći poziciju periferije spram centra. Jedino što se može očekivati je da Bolonjski proces ponudi rešenja koja će ublažiti razlike između centra i periferije. Bolonjski proces je uveo standardizaciju obrazovnog i naučno-istraživačkog procesa u visokom školstvu na teritoriji Evrope. Standardizacija još uvek ne podrazumeva približavanje centru, već određivanje kriterijuma koji su neophodni kao garancija kvaliteta u visokom školstvu. Iako je moguće da se kriterijumi biraju prema centru, njihova vrednost leži u univerzalnosti primene, u referentnoj vrednosti koja služi kao osnova za poređenja između različitih univerziteta.

Standardizacija podrazumeva referentni okvir koji će omogućiti razmenu studenata i profesora na prostoru EU. Upravo razmena studenata i profesora znači upoznavanje sa drugačijim socio-kulturnim sredinama, te naučno-istraživačkom i obrazovnom tradicijom različitih univerziteta. Evropa je višejezična sredina u kojoj važnosti imaju, pored engleskog, i drugi jezici kao što su nemački i francuski. Razmena se može odvijati na različitim jezicima a ne samo na engleskom. Preporuka da se uči više jezika kako bi se olakšala komunikacija među zemljama članicama EU takođe doprinosi obogaćenju fonda reči i raznovrsnijoj upotrebi pojmova među naučnicima i akademskim profesorima. Jačanje saradnje među univerzitetima iz različitih socio-kulturnih sredina može stvoriti povoljne uslove za slabljenje hegemonije engleskog jezika i ublažavanje razlike centra i periferije.

Jedan od razloga za pokretanje Bolonjskog procesa formiranja Evropskog prostora visokog obrazovanja leži u potrebi EU da ima svoj autohtoni pristup nauci koji će biti pod manjim uticajem američkih istraživača. Postoje razlike u naučnim pristupima evropskih i američkih naučnika u pojedinim oblastima. Tako je utvrđena razlika između evropskog i američkog pristupa socijalnoj psihologiji [14.]. Američka socijalna psihologija je, za razliku od evropske, više individualna, etnocentrička i laboratorijski orijentisana, a manje istorijska. Američke socijalne psihologe više interesuje socijalna kognicija kao aspekt razumevanja raznih socijalno-psiholoških problema, dok evropske socijalne psihologe više interesuje otkrivanje grupnih faktora i njihov socijalni uticaj na ponašanje pojedinca i grupa.

Bolonjski proces treba da omogući Evropi da postane zaseban centar naučne i akademske moći. Srbija može da bude deo tog procesa. Različite naučne oblasti nude različite izazove. U okviru nauka menadžmenta Srbija ima iskustvo samoupravnog socijalističkog sistema upravljanja i iskustvo zemlje u tranziciji. To može biti izvor značajnih naučnih projekata i specifičnog doprinosa srpske akademske javnosti evropskom i svetskom korpusu znanja menadžmenta.

3. ZAKLJUČAK

Nakon perioda izolacije 90-tih godina srpska akademska i naučna javnost je ušla iznova u proces saradnje sa svetskom i evropskom akademskom i naučnom mrežom. Srbija je ušla u Bolonjski proces specifičan za stvaranje evropskog akademskog prostora, a pri tom je preuzela akademske i naučne standarde koji važe univerzalno. Neka istraživanja ukazuju da univerzalnost diktiraju zemlje centra, pored ostalog, preko uticajnih naučnih časopisa i hegemonije engleskog jezika. Svesna ovih opasnosti srpska naučna javnost može izbeći marginalizaciju kroz saradnju sa evropskim univerzitetima i naučnim institutima, kao i razvijanjem naučnih projekata sa specifičnom ponudom zasnovanom na kulturno-istorijskim i drugim specifičnostima našeg podneblja.

LITERATURA

- [1.] Slaughter, S., & Leslie, L. L. (1997). *Academic capitalism: Politics, policies and the entrepreneurial university*. Baltimore, MD: John Hopkins University.
- [2.] Slaughter, S., & Leslie, L. L. (2001). Expanding and elaborating the concept of academic capitalism. *Organization*, 8(2), 154—162.
- [3.] Lisbon Strategy: Presidency conclusions & Report of the Commission: The concrete future objectives of education systems, Lisbon European Council 2000, Lisbon, 23/24 March 2000, (pristup 15.01.2009.), [dostupno na http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/es/00100-r1.en0.htm].
- [4.] European Research Area. [dostupno na http://cordis.europa.eu/era/home_en.html].
- [5.] The official Bologna Process website [dostupno na <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/>].
- [6.] Curry, M. J., & Lillis, T. (2004). Multilingual scholars and the imperative to publish in English: Negotiating interest, demands and rewards. *TESOL Quarterly*, 38(4), 663—688.
- [7.] Tietze, S. (2008). The work of management academics: An English language perspective. *English for Specific Purposes*, 27(4), 371—386.
- [8.] Canagarajah, A. S. (2002). *A geopolitics of academic writing*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- [9.] Morita, N. (2004). Negotiating Participation and Identity in Second Language Academic Communities. *TESOL Quarterly*, 38(4), 573—603.
- [10.] Lillis, T., & Curry, M. J. (2006). Reframing notions of competence in scholarly writing: From individual to networked activity. *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, 53, 63—78.
- [11.] Tietze, S., & Dick, P. (2008). The victorious English language. Symbolic power and symbolic violence in academic writing and publishing. *Conference paper at 8th international conference on organizational discourse: Translation, transformation and transgressions*.
- [12.] Phillipson, R. (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- [13.] Tietze, S. (2004). Spreading the Management Gospel — in English. *Language and Intercultural Communication*. 4(3), 175—189.
- [14.] Scherer, K.R. 1992. Social psychology evolving. A progress report. In M. Dierkes & B. Bievert, Ed., *European social science in transition. Assessment and outlook* (p. 178-243). Frankfurt: Campus.